

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Голубка О.Я.

Досліджено досвід економічно розвинених країн у формуванні інноваційної політики та розвитку інноваційного підприємництва. Сформульовано основні напрями інноваційної політики на підставі узагальнення світового досвіду.

Ключові слова: інноваційна політика, інноваційне підприємництво, світовий досвід.

ВСТУП

Зміни в господарському механізмі України, зумовлені переходом до ринкової економіки, потребують підвищеної уваги до вирішення питань інноваційної діяльності.

Формування державної науково-технічної й інноваційної політики повинно здійснюватися на основі перетворення власних наукових і дослідно-конструкторських розробок у базовий елемент виробництва. Але економіка України й надалі залишається несприйнятливою до науково-технічних нововведень через низький рівень виробничої бази промисловості та слабе фінансування державою науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок. Саме активізація інноваційної діяльності, наукової і виробничої сфер є важливим завданням та умовою становлення економічної незалежності України.

Основні засади інноваційної діяльності в умовах ринку потребують детального опрацювання, оскільки зарубіжний досвід у цій сфері не може бути адаптований в Україні без урахування особливостей розвитку національної економіки. Інноваційний розвиток провідних країн світу свідчить про те, що для України недостатньо тільки переходу до ринкових відносин. Для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку необхідно використовувати структурно-інноваційну модель економічного зростання.

У сучасних наукових дослідженнях розглядається широкий спектр питань інноваційного розвитку економічних систем. Цій проблемі присвячені наукові розробки відомих українських і російських учених: Абалкіна Л.І., Амоші О.І., Буркінського Б.В., Гальчинського А.С., Геєця В.М., Гриньова В.П., Жихор О.В., Ілляшенка С.М., Крикавського Є.В., Кузьміна О.Е., Лукінова І.І., Федулової Л.І., Чухна А.А., Швиданенко Г.О., Шевчук Л.Т. та багатьох інших. Але й досі є потреба у вивченні та узагальненні світового досвіду розвитку

інноваційного підприємництва. Тому метою дослідження є формування загальних напрямів інноваційної політики на підставі дослідження зарубіжного досвіду.

Методологічна основа дослідження сформована прийомами економічних досліджень, класичними положеннями економічної теорії, науковими публікаціями вітчизняних та зарубіжних дослідників з питань інноваційного розвитку. Інформаційною базою дослідження стали закони України та інші нормативні акти з питань інноваційної діяльності. Під час вирішення поставлених завдань використовувалися загальнотеоретичні та економіко-статистичні методи, методи пізнання закономірностей економічного розвитку і перебудови економічних відносин.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Найбільш системною в оцінці ефективності національних інноваційних систем на сьогодні є методика, розроблена спільно експертами Паризької школи INSED, Бостонської консалтингової групи та Національної асоціації виробників, яка дозволяє визначити країни - інноваційні лідери та аутсайтери за допомогою Глобального інноваційного індексу (Global Innovation Index). Україна посіла 61 місце з 132. За вхідним критерієм Україна посіла 73 рейтингову позицію, а за результативністю - 58 місце. Експерти Паризької школи INSED, визначили країни з найбільшим інноваційним потенціалом, серед яких Скандинавські країни, США, Японія і Тайвань. Однак за субіндексами інноваційної спроможності та генерування знань, які враховують рівень охоплення населення країни вищою освітою, Україна ввійшла в число лідерів, посівши дуже високе - 11-те місце, отримавши 4.98 бали та обігнавши такі держави, як Нова Зеландія, Ізраїль, Канада, Росія [5].

Але сучасний стан і негативні тенденції, що склалися у сфері інноваційного підприємництва, є наслідком відсутності в країні чіткої державної інноваційної політики, розробленої цілісної інноваційної системи, яка б на принципах системності, комплексності та керованості об'єднувала у єдиний комплекс організаційну структуру, економічний, фінансовий та правовий

Голубка Олександра Яношівна, к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту та маркетингу ДВНЗ «Ужгородський національний університет», e-mail: golubkalesya@gmail.com

механізм управління інноваційним підприємництвом, визначала і реалізовувала стратегічні та тактичні завдання інноваційного підприємництва [4].

Тому важливим є вивчення зарубіжного досвіду формування та реалізації інноваційної політики, досвіду країн, у яких інновації покладені в основу моделі соціально-економічного розвитку. При цьому, інноваційна діяльність у цих країнах інтенсифікується в силу істотної її підтримки як державою, так і приватними структурами. На нашу думку, запозичення такого досвіду налагодження приватно-державного партнерства у цій сфері стане потужним поштовхом інноваційного розвитку України.

Японія (13 місце у рейтингу Global Innovation Index [5]) посідає одне з перших місць у світі за рівнем розвитку науки й технологій, тому доцільно розглянути яким чином у цій країні організовано інноваційну діяльність та її фінансування. Законом «Про науку й технології» стимулювання науки і технологій визначено як основний напрямок розвитку Японії у XXI столітті. Згідно Генерального плану по науці й технологіях, визначено пріоритетні напрямки її реалізації: виконання дослідницьких робіт і їхнє удосконалення в рамках системи НДДКР; розвиток і удосконалення інфраструктури НДДКР; стимулювання різних форм фінансування; збільшення кількості дослідницьких робіт у приватних університетах, корпоративному секторі; стимулювання міжнародної науково-технологічної кооперації; сприяння розвитку НДДКР у різних регіонах країни; заохочення зацікавленості в науці й технологіях [2].

Японія є світовим лідером з витрат на інноваційну сферу. Протягом останніх 20-ти років обсяг фінансування науки й технологій у цій країні збільшився у 8 разів. При цьому більша частина інновацій інвестуються фінансово-промисловими групами та корпоративним сектором. Державне фінансування поширюється на малі й середні фірми. Заходи інноваційної політики також включають зменшення корпоративного податку та систему заохочень до здійснення науково-дослідних і винахідницьких робіт. Як заохочення до інноваційних досліджень і їх впровадження часто встановлюють спеціальні бонуси, наприклад, у корпорації Sony розмір бонусів практично не обмежений і розраховується від суми доходу, отриманого корпорацією в результаті впровадження тієї або іншої інноваційної технології. Держава відіграє винятково активну роль у загальній координації науково-дослідних робіт в Японії, у реалізації широкомасштабних програм розвитку інноваційної діяльності і заохоченні приватних компаній до їх фінансування і розробок. Такі заходи повинні знайти своє відображення і в інноваційній політиці розвитку регіонів України.

У Сполучених штатах Америки (11 місце у рейтингу Global Innovation Index [5]) політика пріоритетного інноваційного фінансування має форму широкого партнерства між федеральним урядом, корпоративним і академічним секторами в сфері розвитку науки й технологій, а також

формування технологічної інфраструктури. Державна політика у сфері підвищення конкурентоспроможності американської економіки, науки й технологій на світовому ринку здійснюється у таких напрямках:

1. забезпечення державного довгострокового стимулювання наукових досліджень і дослідно-конструкторських розробок (НДДКР). Підтримка державою досліджень і розробок, що забезпечують конкурентоспроможні позиції в найважливіших галузях економіки, повинна сприяти збільшенню можливостей корпоративного сектора проводити ефективні наукові дослідження й дослідно-конструкторські розробки. При цьому федеральні інвестиції в НДДКР розглядаються як інвестиції, що забезпечують вагомі економічні й соціальні результати.

2. формування й активізація діяльності науково-дослідних інститутів для розширення інноваційної сфери. У процесі їхнього створення реалізується підхід, при якому держава й приватний сектор як рівноправні партнери здійснюють пошук інноваційних рішень проблем розвитку економіки й суспільства й розділяють відповідальність при реалізації погоджених стратегій.

3. створення сприятливого підприємницького клімату для активізації інноваційної діяльності. Адже у США спостерігається найвищий у світі рівень підприємницької активності. За оцінками американських економістів, більше 70% економічного росту країни визначається підприємницькою діяльністю. Саме підприємницьке середовище забезпечує конкурентоспроможні переваги країни в області передових технологій в умовах посилення глобальної конкуренції. Важливим завданням державної політики в області створення сприятливого інноваційного й підприємницького клімату є заохочення фінансування наукових досліджень і дослідно-конструкторських розробок приватним сектором. Державна політика щодо підтримки підприємництва в інноваційній сфері здійснюється шляхом: забезпечення доступності фінансових інвестиційних засобів; надання технічного сприяння; удосконалення процесу регулювання в області ринку цінних паперів; спрощення процедур реєстрації й ліцензування; реформування схем регулювання підприємництва; створення інтелектуального капіталу в університетах штатів; формування промислових інноваційних кластерів; створення сприятливого податкового середовища; удосконалення системи навчання підприємців; забезпечення суспільного визнання заслуг підприємців.

4. орієнтація федеральних наукових досліджень на задоволення потреб економіки й відповідність їхнього обсягу можливостям бюджету. Федеральні лабораторії й інші науково-дослідні установи держави являють собою найважливіше джерело науково-технічних знань. Вони мають унікальне наукове устаткування, незамінним для дослідницької діяльності університетів, приватних корпорацій і здійснення науково-технічних функцій держави, збереження конкурентоспроможних позицій

американської промисловості на світовому ринку.

5. федеральна підтримка американських університетів і удосконалення шкільної і вузівської освіти. Сучасні технології й процеси глобалізації підвищили значення високої кваліфікації кадрів як фактору конкурентоспроможності. Федеральна підтримка НДДКР в університетах стає особливо важливою, оскільки саме там здійснюється вагомий частка довгострокових стратегічних наукових і технологічних досліджень[2].

Досвід здійснення інноваційної політики США є доволі позитивним для України, оскільки в нашій державі є значний освітній, науковий потенціал.

Члени Європейського Союзу створюють конкуренцію США та Японії у сфері інноваційної діяльності. Німеччина (16 місце у рейтингу Global Innovation Index [5]) є одним із лідерів інноваційного розвитку економіки серед європейських країн. Інноваційний розвиток даної країни здійснюється в основному за рахунок приватного сектора економіки - промислових і комерційних підприємств, так як фінансуються наукові дослідження і дослідно-конструкторські розробки корпораціями. Основу інноваційного потенціалу ФРН складають автомобільна, електронно-приладобудівельна, комунікаційна галузі, а також машинобудування, нафтопереробка та сфера послуг.

Нова стратегія Німеччини «Посилення ролі Німеччини в глобальному суспільстві знань» покликана забезпечити: обмін знаннями і фахівцями, що здійснюють їх матеріалізацію між дослідницькими центрами та промисловістю; покращення умов для нових високотехнологічних фірм та інноваційних підприємств малого і середнього бізнесу; створення умов швидкої дифузії нових технологій; інтернаціоналізація НДДКР і підвищення міжнародного статусу країни в інноваційній сфері. Ця стратегія базується на пріоритетних напрямках технологічного розвитку ЄС [3].

Державна інноваційна політика ФРН орієнтована на: розширення НДДКР на підприємствах і в державному секторі, залучення малих і середніх підприємств; інформаційні і телекомунікаційні технології, біотехнології, нанотехнології, технології у сфері паливних елементів, медицини й охорони здоров'я, оптики, мікросистем, авіації й досліджень космічного простору, охорони природи й енергетики; стимулювання створення нових наукомістких підприємств і розвитку високотехнологічних компаній; розширення комерціалізації результатів НДДКР, проведених державних НДІ, у т.ч. шляхом більш активної кооперації між підприємствами й НДІ; удосконалення системи освіти з метою підвищення кваліфікації кадрів; стимулювання інновацій у п'яти східних землях для прискорення їх економічного й соціального розвитку.

А тому основними напрямками інноваційної політики ФРН є:

- зниження податкового тягаря для інноваційних компаній і скорочення бюрократичних

процедур, що гальмують інновації;

- удосконалення систем освіти й наукових досліджень з метою скорочення дефіциту кваліфікованих трудових ресурсів;

- стимулювання інноваційної активності компаній за допомогою фінансових інструментів.

Північноєвропейські країни займають лідируючі позиції щодо якості економічного росту, обумовленого такими комплексними показниками, як конкурентоспроможність, індекс розвитку людського потенціалу, тривалість і якість життя, рівень розвитку системи соціального захисту й послуг населенню, ступінь комп'ютеризації виробництва, торгівлі й сфери послуг, відсутність корупції й бюрократичних перепон, ступінь захисту навколишнього середовища, коефіцієнт Джині і т.д. Наприклад, Фінляндія займає 6 місце у рейтингу Global Innovation Index, Норвегія – 10 [5]. Такий стан речей пояснюється реалізацією у загаданих країнах соціально-економічної моделі розвитку, що включає в себе потужну інноваційну компоненту. У Скандинавських країнах органи влади, що здійснюють інноваційну політику підпорядковуються безпосередньо президенту або прем'єр-міністру. Інноваційні ради мають доволі високий статус, що підтверджує визнання ними домінуючої ролі нововведень для соціально-економічного розвитку, а це в свою чергу дозволяє вийти на якісний рівень інноваційної політики порівняно з технологічною або науково-технічною, оскільки здійснюється перехід від галузевого або секторного її спрямування до інтеграційного (поєднання науки, освіти і виробництва).

Розвиток інноваційної політики та її перехід на регіональний рівень спричинив появу не лише нових точок економічного росту, а й цілих регіонів. Наприклад, поява такого європейського регіону, як Ересунн на кордоні Данії (5 місце у рейтингу Global Innovation Index) й Швеції (2 місце у рейтингу Global Innovation Index) після зведення мосту через морську протоку і є європейським варіантом Силіконової долини. Він став центром інформаційних технологій, фармацевтики й біотехнологій, на його території розташовано 14 вузів і університетів, у яких зосереджено 10 тис. дослідників різного профілю, а також доволі високою є концентрація біотехнологічних компаній [1].

Для подолання значного розриву між науковими винаходами та їх впровадженням в практичну діяльність, шведським урядом було прийнято рішення про створення декількох урядових агентств, реалізується нова інноваційна політика, яка базується на національній програмі інкубаторів інновацій і інститутів, що забезпечують трансферт технологій. При цьому інноваційна політика стала децентралізованою, а на регіони Швеції спрямована п'ятирічна програма приватно-державного партнерства з розвитку промислових кластерів.

Практика інноваційної діяльності північноєвропейських країн показує, що великий бізнес не здатний планомірно й систематично замикає інноваційні цикли в різних галузях економіки без допомоги держави. Якщо на

індустріальній стадії розвитку суспільства держава брала на себе підготовку кадрів і створення інфраструктури, у тому числі для науки й техніки, то в умовах переходу до інноваційної фази вона бере на себе організацію й фінансування особливого сектора економіки, що служить мостом між наукою, системою освіти й бізнесом [3].

Таким чином, можна говорити про те, що інноваційна політика у різних країнах світу має свою специфіку і реалізується відповідно до визначених напрямів, які можуть бути взяті за основу для реалізації інноваційної політики регіонального розвитку в Україні.

У Федеральному законі РФ «Про науку і державну науково-технічну політику» сформульована система цілей державної науково-технічної політики. Більш чіткий підхід використаний при розробці проекту Федерального закону «Про інноваційну діяльність та державну інноваційну політику в РФ». У ньому визначені ключові моменти державної інноваційної політики: цілі, принципи, інструменти державного впливу на інноваційні процеси [2].

На Міністерство економіки РФ покладені функції розробки інноваційної політики. Воно організує і координує всю роботу з її оформлення, а в подальшому виконує конкурсний відбір і контроль за реалізацією проектів, що фінансуються за рахунок централізованих капітальних вкладень.

На Міністерство освіти РФ покладені завдання з активізації інноваційної діяльності в освітніх установах, яка спрямована на ефективну реалізацію результатів наукових досліджень і розробок, що проводяться в закладах вищої школи.

У свою чергу, на колишній Державний комітет з підтримки малого підприємництва було покладено завдання розгляду пропозицій щодо регулювання інноваційної діяльності суб'єктів малого підприємництва. На практиці найбільш активним у підтримці інновацій є Міністерство науки і технічної політики РФ, яке відповідає за науково-технічну політику і зацікавлене у фінансуванні як наукових розробок, так і діяльності щодо впровадження їх результатів. Міністерством створена система бюджетних і позабюджетних фондів, але деякі ключові проблеми розвитку інноваційних малих підприємств, не пов'язані з фінансами, не вирішуються.

Перехід до ринкових стосунків в Російській Федерації виявив невідповідність законодавчих норм новим умовам управління у сфері науки, техніки і інноваційної діяльності. Відсутність нормативно-правового регулювання є одним із стримуючих чинників розвитку інноваційної діяльності. Органи влади суб'єктів Російської Федерації намагаються усунути цей недолік шляхом прийняття регіональних документів. Складність розробки нормативно-правових актів з інноваційної діяльності полягає перш за все в тому, що до цього часу основні поняття, такі, як «інновація», «інноваційна діяльність», «державна інноваційна політика» та інші, трактуються неоднозначно. Тому за замовленням Міністерства економічного розвитку

торгівлі Росії Міжнародний фонд Н.Д. Кондрат'єва та Інститут мікроекономіки підготували проект Федерального закону «Про інноваційну діяльність і державну інноваційну політику в РФ». Відповідно до вищезгаданого проекту закону до інноваційної діяльності відноситься діяльність від виконання НДДКР, спрямованих на створення нової або вдосконаленої продукції, нового або вдосконаленого технологічного процесу, до реалізації готової продукції, технологічного процесу. Сюди ж включаються: проведення маркетингових досліджень, створення і розвиток інноваційної інфраструктури, підготовка кадрів для інноваційної діяльності, здійснення технологічного переоснащення, підготовки виробництва, сертифікації і стандартизації нових процесів, продуктів і виробів, виробництво товарної продукції. Таким чином, встановлюється нерозривність процесів науково-технічних розробок, виробництва і реалізації. Цим вирішується одне із складних державних завдань — спрямованість науки і виробництва на реальне широкомасштабне використання досягнень НТП в усіх галузях.

Відповідно до вищезгаданих законів державна підтримка інноваційної діяльності здійснюється в наступних формах:

- фінансування НДДКР, пов'язаних з інноваційною діяльністю;
- фінансування інноваційних програм і проектів, а також суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності;
- фінансування патентування за кордоном винаходів і промислових зразків, що входять до складу продукції, що експортується або вітчизняної продукції, що готується до експортування;
- інвестування коштів у створення і розвиток суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності;
- розміщення державного замовлення на закупівлю продукції, створеної в результаті інноваційної діяльності;
- надання субсидій на реалізацію окремих інноваційних проектів і забезпечуючих заходів;
- поручительство перед російськими та іноземними кредиторами та інвесторами по зобов'язаннях суб'єктів інноваційної діяльності;
- тарифне і нетарифне регулювання конкурентоспроможності.

Політика Росії в сфері інновацій є потужним важелем, за допомогою якого можна перебороти спад в економіці, забезпечити її структурну перебудову й наситити ринок різноманітною конкурентоспроможною продукцією. Вона покликана забезпечити збільшення валового внутрішнього продукту країни за рахунок освоєння виробництва принципово нових видів продукції й технологій, а також розширення на цій основі ринків збуту вітчизняних товарів, то цілком логічними видаються окреслені в зазначеному документі основні напрямки державної інноваційної політики. Для залучення приватних капіталів до науково-технічного сектора передбачається розробити такі заходи: розподілити ризики інноваційних проектів між бізнесом і державою; розвивати венчурне фінансування та

міжнародні технологічні кооперації; дипломатично супроводжувати інноваційні розробки на міжнародному ринку; відмовитися від однозначного вибору й державної підтримки обмеженого кола науково-технологічних проектів чи галузей економіки.

Дослідивши досвід інноваційної політики та розвитку інноваційного підприємництва в економічно розвинених країнах, можна окреслити основні напрями державної інноваційної політики, на які слід орієнтуватися Україні. По-перше, потрібно оптимізувати структуру національної інноваційної системи, та покращити державну систему керування й планування у сфері інновацій. По-друге, необхідна оптимізація державного фінансування науки й інноваційної сфери та залучення національного приватного капіталу. Третій напрямок – це розвиток фундаментальних досліджень та стимулювання інноваційної кооперації бізнесу й науки. Необхідним є також стимулювання інноваційної активності приватного сектора із залученням іноземних капіталів в інноваційну сферу, залучення малого й середнього бізнесу, інтеграція в міжнародні інноваційні мережі.

ВИСНОВКИ

1. Україна відрізняється від європейських та інших потужних країн політичним устроєм, ресурсною базою, структурою виробництва, науково-

освітнім потенціалом, наукомісткістю виробництва, соціально-економічним розвитком, тому має формувати власну мету і напрями інноваційної політики, проте можна взяти окремі напрацювання світових лідерів інноваційного розвитку економіки за основу. Дослідження зарубіжного досвіду формування та реалізації інноваційної політики вказує на необхідність його врахування при здійсненні власної інноваційної політики.

2. Інноваційний розвиток провідних країн світу свідчить про те, що для України недостатньо тільки переходу до ринкових відносин. Для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку необхідно використовувати структурно-інноваційну модель економічного зростання.

3. Дослідження досвіду Росії, в економіці якої спостерігаються такі схожі з українськими процеси, як старіння матеріально-технічної бази, низька конкурентоспроможність на світовому ринку продукції і т. п. дає впевненість, що позитивні моменти переходу країни до стійкого соціально-економічного розвитку за допомогою інноваційної політики неодмінно мають знайти відображення в інноваційному розвитку України.

4. Інноваційна політика у різних країнах світу має свою специфіку і реалізується відповідно до визначених напрямів, які можуть бути взяті за основу для реалізації інноваційної політики регіонального розвитку в Україні.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антюшина Н. Страны северной Европы: наукоемкий тип развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rvca.ru/rus/show_info.php?id=408
2. Жихор О.Б. Інноваційна політика розвитку регіонів: теорія та практика формування, механізми реалізації: - Львів: ІРД НАНУ, 2009. - 544с.
3. Тюрина А.В. Инновационное финансирование как фактор социально-экономического развития стран [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.finman.ru/articles/2004/3/2299.html
4. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України - Київ : Логос, 2003.-631с.
5. Global Innovation Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/analysis/showcountrydetails.cfm>